

YERMÜK SAVAŞI

İshak, Vâkıdî, Halife b. Hayyât ve Medâî-ni ise 15 tarihini vermişlerdir. İbn Asâkir, eserinde 15 yılına ait çeşitli râvilerin haberlerini zikrettikten sonra bunların Yermük Savaşı'yla ilgili olduğunu vurgular; bununla birlikte Seyf'in nakline de yer verir (*Târîhu Dimaşk*, II, 141-143). Birçok araştırmacı 15 tarihini tercih etmiştir. Çağdaş sayılabilecek bir Süryânî kaynağı Yermük Savaşı'nın tarihini Selefkoslar takvimine göre 20 Ağustos 947, milâdî 20 Ağustos 636 ve hicrî 12 Receb 15 olarak kaydetmektedir (bk. bibl.; ayrıca bk. EC-NÂDEYN SAVAŞI).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdullah el-Ezdi, *Fütûhu's-Şâm* (nşr. Abdülmün'im Abdullah Âmir), Kahire 1970, s. 217 vd.; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 118-119; Belâzûrî, *Fütûh* (Müneccid), s. 139, 150, 160-163; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2090-2120, 2155, 2347-2349, 2389-2394; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Haydarâbâd 1388/1968, I, 218 vd., 230; Bekrî, *Mu'cem*, IV, 1393-1394; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), II, 141-166; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 434; M. J. de Goeje, *Mémoire sur la conquête de la Syrie*, Leiden 1900, s. 103-136; J. Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret Işıltan), İstanbul 1960, s. 46-60; A. N. Stratos, *Byzantium in the Seventh Century* (trc. H. T. Hionides), Amsterdam 1972, II, 63-74; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 230-233; E. Rab-bath, *La conquête arabe sous les quatre premiers califes (11/632-40/661)*, Beyrouth 1985, s. 205-217; Ahmed Âdil Kemâl, *et-Tarîk ilâ Dimaşk: Fetihu Bilâdi's-Şâm*, Beyrut 1405/1985, s. 403-507; İrfan Şehîd, "Esrârü'n-naşî'l-'Arabî fi fütûhî's-Şâm: Ma'reketü'l-Yermük", *el-Mü'temerü'd-devliyyü'r-râbî' li-târîhi Bilâdi's-Şâm* (nşr. M. Adnân Bahît – İhsan Abbas), Amman 1987, III, 137-147; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*, İstanbul 1992, s. 414-422; W. E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri* (trc. Mehmet Özey), İstanbul 2000, s. 177-226; a.mlf., "Yarmük", *El²* (Fr.), XI, 315-317; "Müslümanlarla Bizans Arasındaki Yermük Savaşı'nı Anlatan Süryanice En Eski Metin" (trc. Abdurrahman Acar), *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/2, Diyarbakır 2003, s. 71-75; E. Honigmann, "Yermük", *İA*, XIII, 400.

MUSTAFA FAYDA

YESÂRÎ MEHMED ESAD

(ö. 1213/1798)

Ta'lik hattına
Osmanlı-Türk kimliğini
kazandıran hattat.

Tahminen 1730'lu yılların ortalarına doğru İstanbul'da doğdu. Anadolu kazaskerliği şer'î mahkemesi muhızlılarından (mübâşir) Kara Mahmud Ağa'nın oğludur. Sağ tarafı felçli olarak doğan, sol elinde de çolaklık bulunan Mehmed o haliyle ta'lik hattına merak sardı. Devrin üstadı Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi tarafından -bedenî

kusuru sebebiyle- talebeliğe kabul edilmedi. Dedezâde Mehmed Said Efendi ise onu ilk meşkinden itibaren dikkat ve hayranlıkla takip ederek kendisine 1167'de (1754) ta'lik icâzetnâmesi verdi. Halen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde saklanan (Güzel Yazılar, nr. 324/27-3) bu mâil ta'lik kıtada ismi ve mahlası Mehmed Esad, lakabı da Yesârî olarak kaydedilmiştir. İcâzet merasiminin yapıldığı camide müme-yiz olarak Veliyyüddin Efendi de bulundu. Diğer hat üstatları Yesârî'nin kıtalarına baktıkları esnada sıra Veliyyüddin Efendi'ye gelince onun, "Bu şerefe biz nâil olacakken hayfâ ki elimizle kaçırdık!", bir başka defa da, "Cenâb-ı Hak bu zatı bizim enf-i istikbârımızı (burun büyüklüğü) kırmak için yollamıştır" dediği hattat Filibeli Hacı Ârif Efendi'den rivayet edilir.

Mehmed Esad icâzet aldıktan sonra gelişmeye devam etti. Önceleri büyük İran hattatlarının, bilhassa Mîr İmâd-i Hase-nî'nin üslûbunda ve "İmâd-i Rûm" lakabıyla anılarak yazmayı sürdürdü; kıtalar, murakka'lar, kitâbeler, levhalar yazdı. Zamanla İmâd'ın en güzel harflerini kendi sanat zevkine göre seçerek 1190'dan (1776) itibaren Osmanlı-Türk ta'lik üslûbunu başlattı. Sadece İran üslûbunu benimsemiş olanlar, Türkler'in ta'lik hattını bozduğunu söyleyip bu çıkışı açtığı için Yesârî Esad Efendi'yi kabahatli buldular. Halbuki Türk ta'lik üslûbunda kullanılan harflerin hepsine İmâd'ın murakka'larında rastlanabilir. Ancak İran hattatlarında aynı harf elden farklı görünüşlerle çıkarken Türk hat-tında daima seçilip beğenilen tavrın korunmasına dikkat edilmiştir. Yesârî Esad Efendi yeni üslûbu tam yerleşmiş olarak 1195'ten (1781) itibaren çok güzel örnekler vermeye başladı. 1205'ten (1790) sonra celi ta'likte küplü, çanaklı harfleri alış-lardan daha büyükçe yaparak bazı kitâbe-lerinde (meselâ Eyüp'te Mihrişah Vâlide Sultan İmareti) görünüşe mübalağa getirdi. Bundan dolayı onun son yıllarının yendi- üslûp araştırmalarıyla geçtiği söyle-nebilir. Türk üslûbundaki en parlak devresi 1195-1200 (1781-1786) arasındaki yılları kabul edilmektedir.

Yesârî'nin ne kadar çok kimseye yazı öğ-rettiği, meşk yazdığı şuradan anlaşılmalıdır ki -Sâmi Efendi'nin nakline göre- ta'lik kâğıdı imalâtçısı Kadri Usta, meşk gün-leri onun evinin kapısında oturup gelen-lere âharlı meşk kâğıdı satmakla geçimini temin ederdi. Aynı günlerde is mürekkebi, kâmiş kalem ve kalemtırâş satanla-rın da müşterilerin talebiyle bu evin kapısı-

na geldikleri söylenir. Daha ziyade medrese talebesi için yazdığı, "softa (suhte) meşki" adıyla tanınan ta'lik meşklerine bakıldığında Yesârî'nin kalemindeki sürat hemen farkedilir. Yazarken sulu is mürekkebinin tercih ettiğinden hattındaki kalem cereyanları zevkle seyredilir; yazdıklarında beğenmeyip tashih ettiği harfler yok denilecek kadar azdır. Bütün bu mârifetle-riyle Yesârî Esad Efendi eskilerin "kudretin ibreti" olarak nitelendirdikleri tarifi göz önüne getirir.

Yesârî icâzet aldığı sırada Osmanlı tah-tına geçen III. Osman onun namını ve kabiliyetini duymuş olmalı ki huzuruna davet etti; hünkârın emriyle karşısına oturup sol dizini dikerek yazı altlığı üzerinde yazdığı birkaç satır ta'lik hattını padişaha sundu ve onun ihsanına nâil oldu. Fakat bu sırada sadece 40 kuruş ihsana nâil olabildiği *Tuhfe-i Hattâtın*'de bahtsızlığına işaretle belirtilmiştir. Daha sonra III. Mustafa kendisini Sarây-ı Hümâyûn'a hat muallimi tayin etti. I. Abdülhamid ve III. Selim devrinde kendilerinin ve devlet adamlarının yaptırdıkları mimari eserlerdeki celi ta'lik kitâbeler Yesârî Esad Efendi'ye yaz-

Yesârî Mehmed Esad'ın ta'lik mâil kıtası (İÜ Ktp., nr. 141-54)

dırılırdı. Burada özellikle hassas ruhlu Sultan Selim'in sanatkâra karşı muamelesi anlatılmaya değer bir hadisedir: Yesârî, özürülü bedenine rağmen oğlu Mustafa İzzet ile birlikte 1206 (1792) yılında hacca niyetlendiğinde bunu duyan padişah 1 Receb (24 Şubat) günü onları Topkapı Sarayı'nda kabul ederek iltifatta bulunduktan sonra Aynalıkavak Kasrı için Şeyh Galib'e ait bir kasideyi yazmasını, eğer hacca gidişi dolayısıyla vakit darlığından yazamayacaksa başkasının yazısını da istemediğini söyleyip ilâve eder: "Lâkin hatırım için ne kadar da zahmet ise katlanın!" diyerek kendisine 12.500 kuruş yolluk ihsan eder. Bu zarafete, ta'lik hattının hünkârı da seyahat öncesi Aynalıkavak'a yazdığı kitâbe ve kuşak hatları ile karşılık vermiştir. Ancak kuşak yazıları taşâ hâkkolunmayıp sıva üzerine yapıştırma altınla işlendiği için sonraki tamirlerde tamamen bozulmuştur.

Son zamanlarını hastalıklarla geçiren Yesârî Esad Efendi 12 Receb 1213'te (20 Aralık 1798) vefat ederek Fatih'in Gelenbevi semtindeki Tütü Abdüllatif Efendi Medresesi'nin hazîresine gömüldüğü de elli bir yıl sonra yanına defnedilen oğlu Mustafa İzzet Efendi'ninkiyle beraber kabirleri tahminen, 1925 yılında onarıp genişletilen yolun altında kalmış ve kaybolmuş, mezar kitâbeleri ise Fatih Camii hazîresine götürülmüştür. Yesârî Esad Efendi, oğlu Mustafa İzzet'i de ta'lik hattında mükemmel sûrette yetiştirmiştir. Babasından sonra ta'lik hattında Osmanlı-Türk karakterini daha da pekiştiren Yesârîzâde imzalarında babasını da daima lakabıyla anar. Oğlundan başka Mîr Mehmed Emin ve Arapzâde Mehmed Sâdullah, Mehmed Şehâbeddin, Mektûbî İbrâhim Edhem, Şerif İhyâ efendiler de Yesârî'nin en meşhur öğrencileridir.

Yesârî'nin taşâ mahkûk celî ta'lik kitâbelerinden zamanımıza intikal edenlerden bazıları şunlardır: Reisülküttâb Recâi Efendi Mektep ve Sebili (Vefa, 1189/1775); Beylerbeyi Camii (1192/1778); Hamîd-i Evvel Medresesi (Bahçekapı, 1194/1780 [imzasız]); Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (Üsküdar, 1196/1782); Emîrgân Camii ve Çeşmesi (1197/1783); Fâtih Türbesi kapı içi kitâbesi (1199/1785); Aynalıkavak Kasrı kitâbesi ve içinde kuşak (1206/1792); Eyüp Mihrişah Vâlide Sultan İmareti, Türbesi, Sebili (1209/1794); Topkapı Sarayı içinde Kubbealtı ve Harem'de kitâbeler; Bulgaristan Şumnu'da Kurşunlu ve Reis Paşa camilerinin kitâbeleri; muhtelif nişan taş-

ları (Beşiktaş-İhlamur, Teşvikiye Camii avlusu, Sarayburnu-Gülhane sahası). Ayrıca müze, kütüphane ve hususi koleksiyonlarda kıta, murakka' hilye ve levha olarak eserleri mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 243; Cevdet, *Târih*, VI, 314-315; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 717; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 291-292; A. Süheyl Ünver, *Mehmed Es'ad Yesârî*, İstanbul 1955; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 531-536; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 182-184; M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atının Şâheserleri*, İstanbul 1982, rs. 19, 25; a.mlf., *Letters in Gold*, New York 1998, s. 100-101; a.mlf., *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002 s. 124-125; a.mlf., *Eternal Letters*, Sharjah 2009, s. 104-107; a.mlf., *Ömrümün Bereketi: I*, İstanbul 2011, s. 290-297; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1990, II, 887-888; *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 206-208; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 166-171; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 363-365; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Âit Vekayi", *TTK Belleten*, XXXVII/148 (1973), s. 622-623.

M. UĞUR DERMAN

YESÂRÎZÂDE FERÎK AHMED

(bk. NECİB AHMED PAŞA, *Yesârîzâde*).

YESÂRÎZÂDE MUSTAFA İZZET

(bk. MUSTAFA İZZET, *Yesârîzâde*).

YESEVİYYE

(البسوّة)

Ahmed Yesevî'ye
(ö. 562/1166)

nisbet edilen ve Orta Asya'da
etkin olan tarikat.

Ahmed Yesevî'nin ardından onun tasavvuf yolu ve düşünceleri müridleri vasıtasıyla Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Bu yolun takipçilerinin mensup olduğu tarikata Yeseviyye denildiği gibi Ahmed Yesevî'nin "Sultan" lakabına nisbetle Sultâniyye, cehrî zikir yapmaları sebebiyle Cehriyye ve mensuplarından çoğunun Türk olması sebebiyle Silsile-i Meşâyih-i Türk de denilmiştir. Hoca Ahmed Yesevî'nin kimden hilâfet aldığı konusunda kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. İlk hocası ve şeyhi, aynı zamanda akrabası ol-

duğu anlaşılan Arslan (Baba) Bâb'dır. Onun vefatından sonra kaynaklarda Yûsuf el-Hemedânî, Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî ve ya Ebû Hafs Ömer Sühreverdî'ye intisap ederek hilâfet aldığı söylenir. Bu rivayetlerden en çok kabul göreni Yûsuf el-Hemedânî'den hilâfet aldığı yolundadır. Yûsuf el-Hemedânî'nin halifelerinden Abdülhâlik-ı Gucdüvânî, Hâcegân tarikatının kurucusu kabul edilir. Hemedânî'nin bir diğer halifesi sayılan Ahmed Yesevî ise Yeseviyye'nin kurucusudur. Dolayısıyla Hâcegân ile Yeseviyye birbirinden farklı iki tarikattır. Öte yandan Ahmed Yesevî'nin babası İbrâhim Ata'nın da bir şeyh olduğu ve onun Yesi'deki halifesi Mûsâ Hoca'nın Âişe Hoştâc adlı kızını Ahmed Yesevî ile evlendirdiği rivayet edilir. Bu rivayet dikkate alınarak Yesevî'nin bu akraba çevresinden de önemli derecede tasavvufî eğitim aldığı söylenebilir. Ahmed Yesevî'nin atalarından İshak Bâb'ın İshak Türk ile aynı kişi olduğu ve bu ailenin Mübeyyiza mezhbine mensup bulunduğu iddiası ise henüz kanıtlanabilmiş değildir.

Ahmed Yesevî'nin en meşhur halifeleri Mansûr Ata, Said Ata, Sûfî Muhammed Dânişmend ve Hakîm Ata'dır. Bunlardan Mansûr Ata, Arslan Bâb'ın oğludur. Mansûr Ata'nın oğlu Abdülmelik Ata, torunu Tâc Hoca ve torununun oğlu Zengî Ata da Yesevî şeyhidir. Yesevî'nin ikinci halifesi Said Ata hakkında yeterli bilgi yoktur. Üçüncü halifesi Sûfî Muhammed Dânişmend, Otrar şehri civarında irşad faaliyetinde bulunmuş, şeyhi Ahmed Yesevî'nin ve diğer bazı sûfîlerin tasavvufî görüşlerini *Mir'âtü'l-kulûb* adlı Türkçe eserinde toplamıştır. Sûfî Muhammed Dânişmend'in halifesi Süzük Ata (Süksük Ata) diye anılan Şeyh Mustafa'dır. Şeyh Mustafa'nın halifesi İbrâhim Ata, İbrâhim Ata'nın oğlu İsmâil Ata'-

Zengî Ata'nın halifelerinden Sadr Ata'nın mezarı

